

Positionerad ekonomisk och ideologisk nytta – ett tankeexperiment när förändringens vindar blåser

Bodil Axelsson

bodil.axelsson@liu.se

Tema Kultur och samhälle (Tema Q), Linköpings universitet

Emellanåt kan man känna av en viss vilshenhet i de akademiska korridorerna, inte minst bland kulturforskare av olika slag. Nyttan med de humanistiska och samhällsvetenskapliga kunskaperna är uppe till diskussion, återigen kan man säga eftersom problematiken verkar återkomma med en viss cykliskhet.¹ Denna gång tycks det ha varit en forskningsproposition som gett resonans i till exempel debattinlägg på Riksbankens Jubileumsfonds hemsida² och på en konferens i Norrköping hösten 2008.³ Traditionella humanistiska motiv för forskning som förståelsen av vad det innebär att vara människa liksom den kritiska teorins emancipatoriska kunskapsideal eller den postmoderna dekonstruktionen av förgivettagna konventioner och maktutövande har mycket lite legitimitet i samtidens forskningspolitik. I den senaste forskningspropositionen betonas forskningens nytta i termer av samhällsekonomiska vinster.⁴ Nyttiggörandet går hand i hand med idé- och produktförbättring, med kommersialisering av forskningsresultat, men också med konkurrensutsatthet och en kvalitetsbedömning som grundas i förmågan att dra till sig externa anslag, publicera sig flitigt och bli citerad i rätt sammanhang.⁵ Utredningen pekar med hela handen och inom kulturområdet pekas kreativa näringar, turism, globalisering och kulturarv ut som specifika forskningsområden dit satsningar ska riktas.⁶

Vad som idag förordas och införs är en form av prestationsstyrning som bygger på att forskare och lärare reformerar sig själva. Forskare och lärare ska tänka och agera som entreprenörer och ständigt vara redo för utvärderingar, självvärderingar, förbättringar av den egna produktiviteten, numeriska jämförelser och att öka sitt symboliska likaväl som ekonomiska värde för att uppnå excellens. Det handlar om en avancerad form av självstyrning som åsidosätter en del tidigare professionella måttstockar och former för samarbete till förmån för enskilda prestationer och marknadsvärderingar.⁷ Konsekvensen skulle kunna sägas vara att forskningen politiseras på ett nytt sätt eftersom den reformeras i enlighet med nyliberala tongångar vilka ges sken av att vara både självklara och oundvikliga. Nästan alla försök att streta emot framstår som konservativa vilket gör att det är lätt att pendla mellan uppgivenhet, cynism, lönlösa motståndsstrategier eller rentav villkorlös kapitulation för den nya tiden.

Men vare sig uppgivenhet, cynism eller motståndsstrategier är riktigt på sin plats i en akademisk festskrift. Här ska jag istället, i relation till populärhistoria och dess läsare, försöka mig på ett tankexperiment där ekonomisk nytta med forskningen kombineras med inomakademisk karriärlogik och en positionerad ideologisk nytta. Ideologisk nytta handlar enligt Sven-Eric Liedman om att influera människors sätt att orientera sig till historien, samtiden och framtiden. Idén är att vetenskaplig kunskap ska påverka människors föreställningar om sig själva och den värld de lever i.⁸ Motargumentet till denna utgångspunkt för historieskrivning är förstås att vetenskaplig kunskap ska eftersträva att vara vetenskapligt motiverad och saklig. I så stor utsträckning som möjligt ska känslor och värderingar vridas ner när begreppsbildning, metod och empiri blir till kunskap som hålls samman i logiska och koherenta resonemang. Men när historieteoretikern Jörn Rüsen frågar om det är möjligt att skriva historia som är fri från normer blir svaret nej. Vetenskaplig kunskap om det förflutna är lika invävd i livsvärldens normer som de människors vars liv och sammanhang den undersöker och berättar om. Till historikerns speciella kompetenser måste därför höras att skilja fakta från värderingar,

kunna föra en argumentation om normer och värden och reflektera kring den egna ståndpunkten.⁹ Ståndpunkten måste alltså vara det som feministiska forskare har kallat situerad eller positionerad, det vill säga inte förorsakad av sociala och kulturella strukturer eller utforskarens bakgrund, utan vald och motiverad och kanske också strategiskt skiftande.¹⁰

Populärhistoria och den kommersiella nyttan av historia

Att döma av de senaste tjugo årens boom för tv-program, tidskrifter och böcker som berättar om händelser, personer och skeenden i det förflutna finns det en publik för historieskildringar. I tidskrifter som *Populär Historia*, *Allt om historia* och *Världens Historia* blandas gammal nationalistiskt och etnocentrisk skåpmat med artiklar med nyproducerad akademisk kunskap som råvara. Tidskrifterna är rikt illustrerade och attraherar läsare genom att anropa historiens aktualitet. Ett annalkande val i USA kan ge upphov till en artikel om amerikanska presidenter genom tiderna. Uppblossande strider i Mellanöstern är skäl för att låta huvudartikeln behandla Palestina och ett kommande fotbolls-VM får motivera några uppslag om fotbollens historia. I tidskrifterna rapporteras också om arkeologiska fynd och uppseendeväckande forskningsresultat. I den förstnämnda, och äldsta, av de tre tidskrifterna, som också har flest läsare, publiceras blänkare om nya avhandlingar. Man recenserar nyutkomna böcker av vetenskapsjournalister och andra skribenter som specialiserat sig på området historia. Det är också dessa kategorier som oftast medverkar med texter i tidskriften. Men det finns också forskare som presenterar forskning, skriver krönikor eller låter sig och sin forskning presenteras i artikelform.

Genom en kombination av å ena sidan ett överflöd av visualitet i illustrerande bataljmålningar, kungaporträtt och fotografier och å andra sidan hänvisningar till litteratur och forskning utmanar tidskrifterna gränser mellan vad Rüsen har urskilt som estetiska respektive kognitiva dimensioner i historiebruket.¹¹ Det är inte så enkelt som att populärhistoria förmedlar historievetenskaplig forskning i tillgänglig och lättsmält form. Populärhistoria måste snarare förstås som ett knippe sammanhang där historieskrivningar ges en skepnad som passar marknader och kulturella sfärer. Som Stuart Hall en gång lyft fram som ett drag för populärkultur, knyter populärhistoria an till människors levda erfarenheter, deras föreställningsvärldar, längtan, strävanden och förhoppningar.¹²

I det heterogena fältet för populärhistoria finns det gott om möjligheter för den historiskt skolade och inlästa forskare att utöva entreprenörskap och göra forskningen nyttig utanför universitetet – om hon också har en viss fingertoppskänsla för engagerande frågor. Men mot bakgrund av att populärkultur generellt sett är relativt lågt värderat av elitgrupper och dominerande smakintressen,¹³ så är den symboliska belöningen inom akademien inte särskilt stor för den som skriver populärhistoria för en bred publik. Tvärtom, Dick Harrison ifrågasätts av kollegor för att han skriver böcker med utgångspunkt i andras forskning lite vid sidan av den egna egentliga ämneskompetensen. Peter Englund å sin sida har istället valt att skriva litterär historia, lämna universitetet och verka inom språkets och höglitteraturens sfär.

Även om den historia som gör sig populär och angelägen genom att vara aktuell och anknyta till samtida erfarenheter med största säkerhet skulle kunna låta sig användas för innovativa och kanske också inkomstbringande berättelser, så är det populärhistoriska värvet alltså inte helt lätt att kombinera med etablerade akademiska måttstockar. Inte heller är det helt enkelt att kombinera att berätta tilltalande historier för en nationell publik med internationell publicering i tidskrifter med höga citeringspoäng. För man måste vara mycket rask med fingrarna på tangentbordet, och troligtvis också ha en mindre stab med forskningsassistenter som utför forskningens fotarbete, för att lyckas med att skriva både populärt och akademiskt när man dessutom i konkurrens ska skriva in nya pengar till universitetet genom framställandet av lyckosamma anslagsansökningar. En lösning vore förstås att sätta upp särskilda inkubatorer för historisk forskning med anställda som arbetade vidare med att förpacka nyskrivna historiska berättelser till lämpliga marknadsaktörer och tillhörande konsumenter.

Identitetspolitik, ny forskningsmark och ekande fantasiscenarier

Kraftmätningar och inbördes tävlingar mellan forskare inom akademien är inte ett fenomen som framkallats av senare års prestationsinriktade forskningspolitik. Symboliska erkännanden har väl alltid stått på spel när ämbeten, titlar och andra belöningar har varit inblandade. Ett sätt att skaffa sig fördelar när många tävlar om ett fåtal utmärkelser är att profilera sig gentemot andra. Inom ämnet historia ser Ludmilla Jordanova ett samband mellan en ökad konkurrens om tjänster och prestigefyllda forskningsresurser och att enskilda forskare nischar sin forskning.¹⁴ Att skapa sig en egen forskningsnisch och bryta ny forskningsmark ger definitivt konkurrensfördelar. Men en specialinriktning av den egna forskningen behöver förstås inte uteslutande göras för att uppnå framgång när man mäts mot andra. Brytande av ny mark kan också vara politiskt motiverad, situerad och positionerad. Det är fullt möjligt att kombinera framgång i ett prestationsstyrd och konkurrensutsatt forskningsklimat med en positionerad ingång vilket inte minst senaste års både vetenskapligt innovativa och resursstarka, och i den meningen framgångsrika, genusforskningsmiljöer visar.

Inom historievetenskapen har kvinnohistoria, snarare än genusvetenskap, kommit att bli ett i raden av delfält som har täta förbindelser med identitetspolitiska strävanden. Med kvinnohistoria kan forskare stärka aspekter av sin identitet genom att identifiera sig med kvinnor i det förflutna och därtill bygger upp relationer med såväl andra likasinnade forskare som med sociala rörelser utanför akademien. Andra identitetsstärkande historieskrivningar formas kring svarta och slavar, barn, handikappade, judar, arbetare och hbt-personer.¹⁵ För människor som varit och är marginaliserade och underordnade maktfulla kulturella och politiska hegemonier kan känslan av en gemensam historia stärka gruppgemenskap och kollektiv politisk kamp i nuet. Samtidigt är den känsla som är gruppintressets förutsättning en skör konstruktion.

Joan Scott har föreslagit att kollektiv identitet bygger på fantasi och retrospektiv identifikation. Fantasi i det här sammanhanget har inget med påhitt att göra, utan refererar till psykologiska och känslomässiga processer. Fantasier om likhet och enhet, mellan exempelvis kvinnor över tid, skapas genom scenarier i vilka tiden pressas samman. I scenarier ordnas kaotiska och osammanhängande händelseförlopp till koherenta och sekventiella förlopp. Men scenarierna är som ekon i den meningen att de när de kastas kring och spelas upp igen och igen blir de ofullständiga som exakta återgivningar betraktade. Det är ekoeffekten som möjliggör att fantasiscenarier kan attrahera generationer av sinsemellan olika kvinnor och bilda utgångspunkt för en gemensam politisk kamp.¹⁶

Joan Scotts analytiska verktyg ”ekande fantasier” eller ”fantasiekon” kan göra olika slags ideologisk nytta. Genom att undersöka och lägga i dagen de förvrängningar och variationer som uppstår i varje ekande fantasiscenario så kan man säga något om skillnaderna inom den sociala och kulturella kategori som en kollektiv identitet anropar.¹⁷ Den här fördjupade kunskapen om formandet av kollektiva identiteter, trots den inbördes olikheterna mellan anhängarna, kan användas på två helt olika sätt. Om man vet hur ekande fantasier fungerar i kollektiva strävanden kan man ta fram historisk kunskap som blir verksam i sådana sammanhang. Omvänt kan kunskapen om verkningarna av ekande fantasier användas för att dekonstruera de samma och visa på dess specificitet och historicitet. För till nackdelarna med identitetspolitik hör att den kan förvandlas till en särartspolitik där strävan efter att ensidigt gynna den egna gruppen föder uteslutningsmekanismer och i värsta fall våldshandlingar. Som påpekats i flera sammanhang är det inte heller kanske i första hand underordnade grupper som gör politiskt bruk av historien. Historieskrivningar är en del av den nationella verktygslådan tillsammans med flaggor och nationaldräkter. Historia kan brukas för att stödja auktoritära maktanspråk likaväl som föreställningen om ett gemensamt förflutet är en essentiell del av den överallt närvarande nationalism som genomsyrar demokratiska samhällsformer i väst.

Moraliska fixpunkter – den populära historiens konsumenter definierar nyttan med historia

Under våren 2008 genomförde jag en e-postintervjuundersökning av ett 40-tal läsare av populärhistoria.¹⁸ Med avseende på nyttan med historieforskningen erbjuder undersökningen en del tänkvärda iakttagelser. Intervjuszvaren kan tolkas som att populärhistoria existerar i ett moraliskt universum med ett antal fixpunkter. Med moral menar jag i det här sammanhanget de värderingar som uttrycks genom de motiv och rättfärdiganden som intervjupersonerna ger för att de ägnar alltifrån tjugo till två hundra timmar i månaden till att läsa artiklar och böcker med historiskt innehåll. Jag betonar här artiklar och böcker eftersom en av de klarast lysande fixpunkterna som framträder ur intervjupersonernas svar är att historia förmedlas bäst med hjälp av det skrivna och tryckta ordet. Rörliga bilder, radio och digitala medier hade inte alls särskilt hög ställning bland dem som deltog i e-postundersökningen. Det är som om det finns en moralisk hierarki mellan medieformer som i sin tur hänger samman med att medieformerna associeras med faktagenrer respektive fiktionsgenrer. Mellan fakta och fiktion finns det i sin tur en associerad rangordning.

Överlag är det så att intervjupersonerna prioriterar faktagenrer som dokumentären, den vetenskapsjournalistiska artikeln eller boken skriven av forskare eller annan person som behärskar färdigheter som att finna adekvata källor, värdera och tolka dem. Det har att göra med den andra moraliska fixpunkten i det populärhistoriska universumet. Populärhistoria hör samman med lärande och kunskapsutveckling. Enligt den moraliska hierarkin mellan faktagenrer och fiktionsgenrer, kan fiktion, i filmer men också i tryckt romanform, vara inkörsport till sökande efter kunskap inom ett speciellt område. Likaväl som fiktion är förknippat med avkoppling och kommersiella intressen är det också i positiv mening associerat med tillgängliggörande och levandegörande. Några av de lärare som deltar i e-postintervjuundersökningen skriver till exempel att de ibland använder sig av filmer producerade i Hollywood för att väcka elevernas intresse för ett skeende i det förflutna.

I intervjumaterialet finns ett par metaforer om relationen mellan fakta och fiktion som säger något om hur förhållandet mellan dessa båda övergripande genrer för berättande kan formuleras. En intervjuperson skriver att "fakta är fiktionens moder". Ett par andra intervjupersoner liknar fakta vid en ryggrad, som man kan luta sig mot, eller ett skelett som fiktionen växer ut från. Fiktionen kan lägga till detaljer, den komprimerar och smälter samman mänskooeden. Den bygger upp känslor och skapar berättelser som skulle kunna vara sanna och därför uppdagar nya kunskapsspår. Fakta har betydligt högre status än den fiktion som förmedlas i till exempel film, men det finns en stor variation i intervjumaterialet i förhållande till just den här fixpunkten. Några tar helt och hållet avstånd från fiktion till förmån vad de uppfattar som trovärdig faktakunskap framställd genom etablerade historievetenskaplig metod som källkritik. Andra för initierade resonemang om de olika genrernas och mediernas karaktäristik och förhållande till varandra mellan verk och inom ett och samma verk.

Intervjupersonernas resonemang kring fakta och fiktion påminner om moraliska hierarkier mellan olika tv-genrer. Pertti Alasuutari har uppmärksammat att receptionsstudier av tv-tittare visar att de som väljer att följa dramaserier och annan fiktion tycker sig vara nöjda att presentera motiv för varför de väljer att göra så. Detta med att titta på nyheter och hålla sig informerad om samhällsliga aktualiteter framstår däremot som en medborgerlig skyldighet. I tittarnas sätt att resonera reproduceras en ganska konventionell och förgivettagen idé om vad politik är. Politik handlar om statliga och mellanstatliga angelägenheter vilket brukar avhandlas i nyhetsprogram, snarare än om känslomässiga relationer mellan människor i den privata sfären, vilket ju är temat för mycken fiktion. Med utgångspunkt i Pierre Bourdieu menar Alasuutari att den moraliska hierarkin mellan fakta och fiktion bygger på och reproducerar den legitima smak som uttrycks i värderingar och vanor hos övre medelklassmän.¹⁹

Många av de som anmälde sitt intresse för att delta i e-postintervjuundersökningen var belästa och välutbildade män inom såväl privat som offentlig sektor. De, men också andra kategorier av läsare som deltog i undersökningen, kopplade historia till nyheter och politik. De menade att historia gav bakgrund till, orsak för och förståelse av de geopolitiska turer och väpnade konflikter som snurrat runt i nyhetsmedier och aktualitetsprogram det senaste decenniet. De skeenden som de som deltog i studien särskilt framhöll att det förflutna kan ge perspektiv på var konflikterna i Mellanöstern och på Balkan. Relationer mellan Ryssland, Turkiet och Europa liksom Afrikas nuvarande politiska och ekonomiska situation var också något som historieskrivningar kunde tillföra kunskap om.

Den tredje fixpunkten i populärhistoriens moraliska universum är alltså argumentet att populärhistoria kan erbjuda grundkunskap för samtidens geopolitiska och religiösa konflikter. Den tredje fixpunkten är emellanåt förbunden med en fjärde. Den fixerar nämligen det avståndstagande som några av intervjupersonerna gör gentemot starka staters maktutövande, såväl i samtiden som i historien. Några intervjupersoner reflekterar även ifrågasättande kring religiös förföljelse av människor mot bakgrund av historiska jämförelser. I några svar finns spår av de tankegångar som är drivande för verksamheten vid myndigheten *Forum för levande historia*. Kunskaper om förbrytelser mot mänskliga rättigheter ska få oss att bli mindre benägna att utöva våld, rasism och främlingsfientlighet. Det allra mest avskräckande exemplet är förstås Nazitysklands utrotning av judar och andra minoriteter. Andra exempel är utrotningen av armenier i Turkiet, folkmordet i Rwanda eller Sveriges kristnande av samer. Denna i allra högsta grad normativa nytta av historia kan också vara invävd i processer av gottgörande och upprättelse. Den är grundad i ett universalistiskt ideal om alla människors lika värde, samtidigt som den är nära förknippad med återskapande av nationell enighet. Ofta är det minoriteter som söker upprättelse inom nationalstatliga kontexter.

Rättrådig humanism, inlevelse och att se sig själv i kontrast till andra

Föreställningen om att historia och kulturarv kan påverka normer och värderingar kring frågor om demokrati och mångfald är ett framträdande nyttoargumenten i kulturpolitiska dokument och i barn- och ungdomsskolans läroplaner.²⁰ I dessa sammanhang pekas nyttan med historiekunskaper ut från en specifik tolkning av samtiden. Den tid som är nu har att hantera sociala och kulturella skillnader och att människor med skilda historiska erfarenheter och minnen lever tillsammans. Både inom och mellan nationalstaten, den dominerande politiska enheten, förhandlas och sammanfogas etnisk, kulturell, rasmässig och kulturell olikhet. Även inom kulturforskningen tolkas samtiden på ett liknande vis. Ien Ang och Brett St Louis har formulerat det som att skillnad och mångfald i globaliseringens tillstånd blivit ett predikament som inte går att undvika.²¹ Charles Tully fångar situationen genom att beskriva kulturell heterogenitet som ett labyrintiskt virrvarr av både skillnader och likheter som ser ut på olika sätt beroende på vilka aspekter som betonas?²²

Att döma av den intervjuundersökning som refereras till här är kulturell heterogenitet inte en särskilt stark fixpunkt i det svenska samtida populärhistoriska universumet. Annars är det som att e-postintervjumetoden är en kommunikationssituation som tycks framkalla sentenser och formler som pekar ut historiens moraliska dimensioner och dess samtida aktualitet och nyttighet. Bibelsentensen ”intet nytt under solen” återkommer bland svaren liksom en rättrådig humanism och talet om en universell mänsklighet. En av intervjupersonerna skriver att historia ”bygger broar av ömsesidig förståelse – mänskliga rättigheter”.

Talet om den universella människans med gemensamma existentiella predikament har vuxit sig stark efter andra världskrigens övergrepp. Det skrivs tydligt fram i Förenta Nationernas deklaration om de mänskliga rättigheterna och alla människors lika värde.²³ En av förutsättningarna för förståelse av konsekvenserna för övergrepp mot de mänskliga rättigheterna är förmågan att leva sig in i andra människors villkor och gå utanför den egna personliga

erfarenheten. Några av de som deltog i e-postundersökningen skriver just om att populärhistoria lockar dem för att den kan ge insikt i och ökad förståelse för vad det innebär att vara mänskliga. Så här skriver en av dem:

Den otroliga kulturella variation som människan åstadkommit, trots att vi är samma biologiska varelse, är spännande. Det är också intressant att se att samma mänskliga drivkrafter har funnits i alla tider. Orsaker till utveckling och nedgång i olika kulturer är också intressant. Det är så roligt att fantisera sig in i en annan tid, en annan värld.

I det här citatet kombineras utgångspunkten om det gemensamt mänskliga med ett uppmärksammande av kulturell olikhet och ett skillnadsskapande mellan olika människoskapade livsvillkor. Det finns något lockande i det främmande, närmast exotiska, och annorlunda samtidigt som en för mänskligheten gemensam biologi och bevekelsegrund suddar ut identitetsproducerande skillnader med avseende på kropp, färg och kön. Historia lockar eftersom man kan leva sig in i helt andra materiella och idémässiga omständigheter än de man själv lever i. Här finns det likheter med historia och litteratur, båda låter sina läsare bli gripna av mänskliga öden och fantisera sig in i deras liv och förutsättningar i ett spel mellan likhet och skillnad.

Intervjupersonernas historiska inlevelse startar ofta i könstillhörighet, familjehistoria och utbildning i relation till nationell kontext. Detta kan tolkas som att populärhistoria medverkar till att dess läsare brukar den till att skapa sig själva i kontrast till andra. Det gör att det finns både outtalade och uttalade gränser för med vilka slags människor historiska berättelser kan ge inlevelse med. Så här avgränsar en av intervjupersonerna räckvidden av sin historiska inlevelse.

Jag tänker mest på människor som jag på något sätt kan relatera till. Det kan handla om att de är kvinnor som jag eller att de lever i en period som jag är intresserad av. Av gammal vana blir det mest västerlandets historia som jag funderar på. I skolan var det fokusering på Västeuropa och Amerika och det blev inte mycket bättre på universitetet. Alltså är det dessa områden som jag kan mest om och tänker mest på. (...). Det jag kan säga är att jag verkligen inte är intresserad av medel- och överklassmän 1800-talet och framåt. De brukar jag hoppa över eller bläddra förbi. Jag funderar inte heller så mycket på präster i västerlandet, eller någonstans för den delen. Människor som sysslar med ekonomi och affärer tycker jag inte heller är så intressant. Om det handlar om Indien, Australien eller Ryssland är jag inte heller så intresserad. Det känns som att jag inte kan relatera till eller förstå dessa människor.

Som många av de andra deltagarna i intervjuundersökningen startar intervjupersonens historiska intresse från den egna situationen och vem hon är skrivs fram i relation till ett uttalat ointresse för människor med annan köns- och klasstillhörighet än hennes egen. Hon distanserar sig också från religion och ekonomi. Vidare är hennes empati och inlevelse geografiskt avgränsad till Västeuropa och Amerika. Denna avgränsning förklarar hon med att det var dessa områden som mest avhandlades under hennes utbildning. På så vis berättar hon att hon själv tillhör de välutbildades skara, samtidigt som hon framför en kritik mot de sätt som historiens tematik och omfång avgränsas i dessa sammanhang. Mellan raderna går det att läsa att just den här intervjupersonen inte är riktigt nöjd med det sätt som hon sätter gränserna för sin medmänskliga inlevelse. Det är som att hon vet att hon borde vara intresserad av människor i andra geografiska områden än det som kallas för västerlandet, att hon kanske rentav borde kunna tänka sig bortom den förgivettagna geografien av "west and the rest".

Den omöjliga ekvationen?

Här har jag lyft fram att det finns en efterfrågan för populärhistoria från läsare som lägger stor vikt vid de färdigheter i källhantering och tolkning som universitetsverksamma historiker har.

Lika stor vikt lägger läsarna vid att historiska berättelser ska vara relevanta här och nu. Det kan handla om att det förflutna kan förklara samtida händelser och processer inom den politiska sfären, skapa förståelse för dem eller rätt och slätt förse dem med en bakgrund. Läsare efterfrågar också berättelser som ger dem möjlighet att leva sig in i andra människors livssituationer och dela deras erfarenheter, liksom som de söker historiska berättelser om människor som är lika dem själva och som de kan identifiera sig med. Men samtidigt som den här marknadspotentialen existerar finns det ett antal hinder för att den ska tas i bruk av historiker inom akademien. Ett av hindren är att populärhistoria, genom sin mix av högt och lågt, visuellt och skriftligt, populism och konventionalism, utmanar akademisk smak och yrkeskod. Ett annat hinder är tiden, lärare och forskare upplever ofta tiden som en knapp resurs som redan delas mellan undervisning, administration, ansökningsskrivande och forskning. Traditionellt sett har också samhällssamverkan, den så kallade tredje uppgiften, uppfattats som att föreläsa i folkbildande sammanhang eller skriva på dagstidningarnas kultursidor om resultat från forskningsprojekt som formats av inomvetenskapliga ideal och prioriteringar. Det kanske allra största hindret är den dåliga klang som ekonomiskt entreprenörskap har bland humanistiska och samhällsvetenskapliga forskare. Att forska och skriva med sikte på kommande efterfrågan utmanar etablerade yrkeskoder likaväl som den populära estetiken gör det. Det är helt enkelt inte riktigt *comme il faut* att motivera forskningsfrågor med att svaren kan ha ett allmänintresse som kan omsättas i varuform.

Ett sätt att nalka sig dilemmat med att förena akademiska karriärideal med att skriva historia som har en efterfrågan vore att bryta ny forskningsmark genom att knyta an till ambitioner, bryderier och drömmar i människors vardagsliv. Att till exempel fundera över vilka forskningsfrågor som kan ge bakgrund eller historiska paralleller till vad det innebär att leva här och nu. På det området finns inspiration och förebilder att hämta från en positionerad och situerad forskning. Det skulle kunna handla om att som Donna Haraway har föreslagit att försöka hitta positioner som tillåter en att se anspänningar, motstånd, komplikationer när människor lever tillsammans.²⁴ Det skulle helt enkelt innebära att skriva situerade och positionerade scenarier som kan användas för att föreställa sig, leva sig in och kanske till och hitta identifikationspunkter med människor som lever under sådana livsvillkor. Välvald empiri och koherent tolkning skulle upprätthålla de vetenskapliga idealen. Här kan förstås en kritiker bryta in och invända att det som föreslås här är en annektering av en kritisk feministisk epistemologi för helt andra ändamål än vad den är avsedd för. En annan möjlig invändning är frågan om huruvida forskare kan skifta situering och hitta forskningsfrågor och scenarier som kanske inte alltid är deras egna.

Men det kan aldrig skada att försöka utmana gränserna för såväl den egna som läsarnas historiska inlevelse genom att söka i det förflutna efter sådana händelser, processer och skeenden som ger scenarier för att leva sig in i hur olikheter hanterats på positiva sätt under historiens gång. Sven-Eric Liedman har en gång föreslagit att det finns ett behov av en historia som visar vilka variationer av mänskliga livsformer det har funnits.²⁵ Att kombinera den klassiska historiska metoden inlevelse med en relevant och välvald kulturteoretisk utgångspunkt för att visa hur skillnad kan hanteras vore inte det sämsta sättet att göra ideologisk nytta här och nu. Det genererar förmodligen inga astronomiska inkomster, men kan visa på användbarheten med humaniora och samhällsvetenskap när förändringens vindar blåser.

Noter

¹ Se till exempel debattinläggen under rubriken Humanioras nytta? i *Dagens Nyheter* 2005, <http://www.dn.se/kultur-noje/uppdaterad-humaniora-1.403358> (2009-06-01) samt Forser (1978).

² Humanioradebatten, Riksbankens Jubileumsfond, <http://www.rj.se/1/kunskapsformedling/nyhetsarkiv/notiser/humanioradebatten> (2009-06-01).

- 3 Denna essä baseras på ett paper som framfördes på konferensen. Se
<http://www.isak.liu.se/acsis/kulturvetenskapensnytta> (2009-06-01).
- 4 I propositionen framhålls att man fortsätter på en linje som föreslagits redan 2005 och som också är i
 enlighet med policy och utveckling i EU och generellt sett i OECD-länder. "Ett lyft för forskning och
 innovation", (prop. 2008/09:50: 115-116).
- 5 Ibid: 23.
- 6 Ibid: 183-4.
- 7 Ball (2003).
- 8 Liedman (1978: 9-78).
- 9 Rösen (2004: 53-85).
- 10 Harding (2004); Haraway (1991: 183-101).
- 11 Rösen (2004: 149-178).
- 12 Jfr Hall (1981: 447-8).
- 13 Jfr Bjurström, Fornäs & Ganetz (2000: 164-165).
- 14 Jordanova (2006: 47-50).
- 15 Ibid.
- 16 Scott (2001: 287-292).
- 17 Scott (2001: 302).
- 18 Närmare metodbeskrivning finns i "När historien blir personlig: en intervjustudie av populärhistoriens
 brukare, insänd för bedömning till tidskriften Scandia. Undersökningen är utförd inom projektet
 "Tilltalande förflutenheter: mediering och reception av populärhistoria" som finansierats av
 Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté. Tack till Cecilia Åsberg för samråd kring studiens
 upplägg samt till Charlotte Florén för administration av intervjuundersökningen och samråd kring
 följdfrågor.
- 19 Alasuutari (1999: 15-16).
- 20 Se till exempel Skolverket, kursinformationssystemet, grundskola, historia
<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=24&skolform=11&id=3884&extraId=2087>
 (2009-05-26); Skolverket, kursinformationssystemet, gymnasial utbildning, historia
<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=8&skolform=21&id=HI&extraId>
 (2009-05-26). Se även Aronsson (2009).
- 21 Ang & Louis (2005).
- 22 Tully (1995: 11).
- 23 Liedman (1997: 191).
- 24 Haraway (1991:193).
- 25 Liedman (1982: 55-56).

Referenser

- Alasuutari, Pertti (1999) "Introduction: Three Phases of Reception Studies", Pertti Alasuutari (red.)
Rethinking the Media Audience: The New Agenda, London: Sage.
- Ang, Ien & Brett St Louis (2005) "The Predicament of Difference", *Ethnicities* 5(3).
- Aronsson, Peter (2009) "De historiska platsernas betydelser", Peter Aronsson (red.) *Platser för en
 bättre värld. Auschwitz, Ruhr och röda stugor*, Lund: Nordic Academic Press.
- Axelsson, Bodil (kommande) "När historien blir personlig: en intervjustudie av populärhistoriens bru-
 kare", under bedömning.
- Ball, Stephen J. (2003) "The Teacher's Soul and the Terrors of Performativity", *Journal of Education
 Policy*, 18(2).
- Bjurström, Erling, Johan Fornäs & Hillevi Ganetz (2000) *Det kommunikativa handlandet. Kulturella
 perspektiv på konsumtion*, Nora: Nya Doxa.
- "Ett lyft för forskning och innovation" (2008) Regeringens proposition 2008/09:50, Stockholm: Re-
 geringen.
- Forser, Tomas (1978) *Humaniora på undantag? Humanistiska forskningstraditioner i Sverige*, Stock-
 holm: Pan/Norstedts.
- Hall, Stuart (1981) "Notes on Deconstructing 'the Popular'", Raphael Samuel (red.) *People's History
 and Socialist Theory*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Harding Sandra (red.) (2004) *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Con-
 troversies*, London: Routledge.

- Haraway, Donna J. (1991) *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*, London: Free Association Books.
- "Humanioras framtid?" (2005) *Dagens Nyheter*, <http://www.dn.se/kultur-noje/uppdaterad-humaniora-1.403358>.
- "Humanioradebatten" (2009) Stockholm: Riksbankens Jubileumsfond, <http://www.rj.se/1/kunskapsformidling/nyhetsarkiv/notiser/humanioradebatten> (2009-06-01).
- Jordanova Lumilla (2006) *History in Practice*, 2:a upplagan, London: Hodder Arnold.
- "Kulturvetenskapens nytta", (2008) ACSIS, Linköpings universitet, <http://www.isak.liu.se/acsis/kulturvetenskapensnytta> (2009-06-01).
- Liedman, Sven-Eric (1997) *I skuggan av framtiden*, Stockholm: Bonnier Pocket.
- Liedman, Sven-Eric (1982) "Argument för historieskrivningen", Göran Behre & Birgitta Odén (red.) *Historievetenskap och historiedidaktik*, Stockholm: Liber.
- Liedman, Sven-Eric (1978) "Humanistiska forskningstraditioner i Sverige. Kritiska och historiska perspektiv", Forser (red.) (1978).
- Rüsen, Jörn (2004) *Berättande och förnuft. Historieteoretiska texter*, Göteborg: Daidalos.
- Scott, Joan (2001) "Fantasy Echoe: History and the Construction of Identity", *Critical Inquiry* 27(2).
- Skolverket, kursinformationssystemet, grundskola, historia, <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=24&skolform=11&id=3884&extraId=2087> (2009-05-26).
- Skolverket, kursinformationssystemet, gymnasial utbildning, historia, <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=8&skolform=21&id=HI&extraId> (2009-05-26).
- Tully, James (1995) *Strange Multiplicity: Constitutionalism in the Age of Diversity*, Cambridge: Cambridge University Press.

Bodil Axelsson är FD och verksam som forskare vid Tema Q, Linköpings universitet. Hon forskar om historiebruk i tidskrifter och museikommunikation på webben. Ett annat forskningsintresse är etnografier av olika former av lärande och skapande processer. Inom det området arbetar hon i två projekt; ett om medieproduktion och identitet i gymnasieskolan och ett om konstnärlig forskning.